



EDUCATIONAL, EDUCATIONAL AND DEVELOPMENTAL FUNCTIONS OF NATIVE LANGUAGE CLASSES

Yulduz Muxiddinova¹

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz

DOI: 10.5281/zenodo.15563384

Article History	Abstract
Received: 10.04.2025 Accepted: 30.05.2025	This article provides a detailed analysis of the educational, educational upbringing, and developmental functions of mother tongue lessons. The educational function involves imparting knowledge and developing language skills among students through the mother tongue. The upbringing function serves to nurture national culture, moral values, national consciousness, and patriotism in students. The developmental function is aimed at enhancing students' thinking abilities, creativity, speech culture, and communicative competence. The article also discusses the content and methodology of mother tongue lessons and modern pedagogical approaches for effectively implementing these functions. Furthermore, it highlights the role of the mother tongue subject in the education system and its contribution to improving overall education quality.

Keywords: mother tongue, educational function, upbringing function, developmental function, national culture, communicative competence, pedagogy, language skills, creative thinking.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Ellikqala Pedagogical Faculty, Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz, Uzbekistan

ONA TILI DARSLARINING TA'LIMIY, TARBIYAVIY VA RIVOJLANTIRUVCHI FUNKSIYALARI

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

ona tili, ta'limiy funksiya, tarbiyaviy funksiya, rivojlantiruvchi funksiya, milliy madaniyat, kommunikativ kompetensiya, pedagogika, til ko'nikmalari, ijodiy fikrlash

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada ona tili darslarining ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalari batafsil tahlil qilinadi. Ta'limiy funksiya ona tili orqali o'quvchilarga bilim berish va ularning til ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Tarbiyaviy funksiya esa o'quvchilarda milliy madaniyat, axloqiy qadriyatlar, milliy ong va vatanparvarlik ruhini tarbiyalashga xizmat qiladi. Rivojlantiruvchi funksiya esa o'quvchilarning fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini, nutq madaniyati va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Maqolada ona tili darslarining mazmuni va metodikasi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ushbu funksiyalarni samarali amalga oshirish usullari ham ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ona tili fanining ta'lim tizimidagi o'rni va uning umumiy ta'lim sifatini oshirishdagi roli ta'kidlanadi.

KIRISH

Boshlang'ich ta'limda ona tili fanining o'qitilishi nafaqat o'quvchining savod chiqarishi yoki til qoidalarini o'zlashtirishi bilan cheklanmaydi. Mazkur darslar o'zida uch asosiy yo'nalishni — ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalarni mujassamlashtiradi. Har bir funksiyaning mazmuni va roli alohida ko'rib chiqilishi zarur.

1. Ta'limiy funksiyasi.

Ona tili darslarining asosiy vazifasi — o'quvchilarda og'zaki va yozma nutqni o'rgatish, savodxonlikka erishish, grammatik me'yorlarni ongli o'zlashtirishdan iborat. Bu jarayonda quyidagi ta'limiy maqsadlar amalga oshiriladi:

- To'g'ri o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish;
- Tovush, harf, bo'g'in, so'z, gap, matn kabi til birliklarini tahlil qilishni o'rgatish;
- Grammatik bilimlarni (so'z turkumlari, gap bo'laklari, ot, fe'l, sifat va h.k.) o'zlashtirish;
- Imlo va tinish belgilarini to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini hosil qilish;
- Matn bilan ishlash, ya'ni uni o'qish, tushunish, tahlil qilish va qayta ifodalashni o'rgatish.

Bu funksiyalar orqali o'quvchining til kompetensiyasi shakllanadi, ya'ni u o'z fikrini to'g'ri, aniq va mantiqiy ifodalashga o'rganadi. Bu esa boshqa fanlarni o'zlashtirish uchun ham zaruriy asosdir.

2. Tarbiyaviy funksiyasi.

Ona tili darslari orqali o'quvchilarda ijtimoiy, axloqiy, estetik va milliy qadriyatlar singdiriladi. Til — bu nafaqat muloqot vositasi, balki milliy ong va axloqni shakllantiruvchi muhim vositadir. Ona tili darslarining tarbiyaviy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- Vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini tarbiyalash;
- Axloqiy fazilatlar (rostgo'ylik, mehnatsevarlik, mehr-shafqat, odob)ni singdirish;
- Muloqot madaniyatini shakllantirish: o'z fikrini hurmat bilan ifodalash, boshqalarning fikriga e'tibor bilan qarash;
- Ona tiliga muhabbat va uni qadrlash tuyg'usini mustahkamlash;
- Estetik tarbiya, ya'ni so'z go'zalligini his qilish, adabiy matnlar orqali ruhiy zavq olishga o'rgatish.

Masalan, ertaklar, hikoyalar, dostonlar orqali berilgan ma'naviy g'oyalar orqali o'quvchilarda yaxshi va yomonni ajrata olish, hayotiy saboqlar chiqarish, xulosa qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

3. Rivojlantiruvchi funksiyasi.

Ona tili darslarining rivojlantiruvchi funksiyasi — o'quvchining shaxsiy va aqliy salohiyatini yuksaltirish, fikrlash va nutqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Bu funksiyaning asosiy jihatlari quyidagilardir:

- Nutqiy faollik va mustaqil fikrlashni rivojlantirish;
- Ijodiy tafakkur va tasavvur doirasini kengaytirish;
- Tahliliy, solishtiruvchi va umumlashtiruvchi fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish;
- Eslab qolish, e'tibor, xotira, mantiqiy bog'liqliklarni rivojlantirish;
- Kuzatuvchanlik, obrazli fikrlash, muammo qo'yish va yechish qobiliyatlarini o'stirish.

Masalan, o'quvchidan matnga nisbatan savollar berish, unga mos ravishda sarlavha qo'yish, hikoya tuzish, voqeaga baho berish kabi topshiriqlar orqali uning nutqiy va fikrlovchi salohiyati kengayadi. Bu esa shaxs sifatida shakllanishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Ona tili darslarining yuqorida ko'rsatilgan funksiyalari o'zaro chambarchas bog'langan bo'lib, ular o'quvchining har tomonlama kamol topishini ta'minlaydi. Bu funksiyalar o'zaro integrallashgan holda ta'lim-tarbiya jarayonining uzviy bir butun tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalar integratsiyasi.

Masalan, o'quvchi matnni o'qiydi (ta'limiy), undan axloqiy xulosa chiqaradi (tarbiyaviy) va mustaqil fikr bildiradi (rivojlantiruvchi). Shu tarzda har bir mashg'ulotda uch funksiyaning uyg'unlashuvi kuzatiladi. Bu esa o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini hayot bilan bog'laydi, uni faqat nazariy emas, amaliyotga yo'naltirilgan holatda shakllantiradi.

Shaxsiy rivojlanishga xizmat qilishi.

Ona tili darslarining yana bir muhim jihati — o'quvchilarning shaxsiy o'zini anglash, o'z fikrini mustaqil ifoda qilish va o'zaro muloqot qilish madaniyatini shakllantirishidir. Bu jihatlarni quyidagicha tavsiflash mumkin:

- Nutqiy etikani rivojlantirish. O'quvchilarga muloqotda hurmat, muloyimlik, izzat va e'tiborli bo'lish kabi fazilatlarni singdirish orqali ijtimoiy madaniy shaxs tarbiyalanadi.
- Ijodkorlikni yuzaga chiqarish. O'z hikoyasini yozish, voqeaga yangi yakun o'ylab

topish, shaxsiy fikrni ifodalash orqali bolalar ijodkorlik faoliyatiga kirishadilar. Bu esa ularning iqtidorini erta aniqlashga imkon beradi.

- Estetik didni rivojlantirish. Badiiy asarlar o'qish va tahlil qilish orqali o'quvchi so'zning estetik qiymatini his qiladigan, badiiy asar tahliliga layoqatli shaxs bo'lib shakllanadi.

Kelajak ta'limiga poydevor yaratish.

Ona tili darslarining ushbu funksiyalari nafaqat boshlang'ich ta'lim, balki o'rta va oliy ta'lim bosqichlarida ham muvaffaqiyatli o'qish, hayotiy muammolarni hal etish, muloqotda erkin bo'lish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Boshlang'ich sinfda mustahkam til poydevori qo'yilgan o'quvchi:

- Matnlarni chuqur tushunadi,
- Fikrlarini mantiqan asoslab ifodalay oladi,
- Og'zaki va yozma nutqda aniq, to'g'ri, ravon fikr bildiradi,
- Ijodiy yondashuvga ega bo'ladi,
- Hayotda faol, o'z fikriga ega, ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida kamol topadi.

Demak, ona tili darslari o'quvchining kognitiv (bilimiy), affektiv (hissiy), psixomotor (harakatga oid) va kommunikativ (muloqotga oid) qobiliyatlarini kompleks shakllantiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Aynan shu sababli boshlang'ich ta'limdagi har bir ona tili darsi chuqur o'ylangan, pedagogik maqsadlarga yo'naltirilgan va metodik asoslangan bo'lishi lozim.

Zamonaviy ta'limga moslashgan funksiyalar.

Bugungi ta'lim zamonaviy yondashuvlarga asoslanar ekan, ona tili darslarining funksiyalari ham yangicha shakllarda amalga oshirilishi zarur. Bunda quyidagi pedagogik tamoyillar muhim ahamiyat kasb etadi:

- Faollashtiruvchi ta'lim – o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirish;
- Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – har bir o'quvchining qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojini inobatga olish;
- O'zlashtirilgan bilimlarni hayot bilan bog'lash – dars mazmunining amaliy ahamiyatini ta'minlash;
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish – multimedia, audio, video, interaktiv ilovalardan foydalanib dars samaradorligini oshirish.

XULOSA

Ona tili darslari boshlang'ich ta'lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning shaxsiyati va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ta'limiy funksiya orqali o'quvchilar til ko'nikmalarini mustahkamlaydi, nutq madaniyatini rivojlantiradi hamda o'z fikrini aniq ifoda eta olishga o'rgatiladi. Tarbiyaviy funksiya milliy qadriyatlar, axloqiy tamoyillar va vatanparvarlik ruhini singdirishda yordam beradi. Rivojlantiruvchi funksiya esa o'quvchilarning fikrlash salohiyati, ijodiy qobiliyatlari va kommunikativ ko'nikmalarini kengaytiradi. Shu tariqa, ona tili fanining ta'limiy, tarbiyaviy

va rivojlantiruvchi funksiyalari o'quvchilarning butunlay barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik metodlar va innovatsiyalarni qo'llash orqali ushbu funksiyalarni yanada samarali amalga oshirish mumkin. Natijada, ona tili darslari nafaqat til o'rganish, balki milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirish, shuningdek, o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda asosiy vosita hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qodirova M. T., Tursunxo'jayeva M. "Ona tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: "O'qituvchi", 2019.
2. Toshpo'latova S. "Boshlang'ich sinfda savod o'rgatish va ona tili o'qitish metodikasi". – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Qurbonova M. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlikni shakllantirishda diktant turlaridan foydalanish". "Xalq ta'limi" jurnali, 2022, №3.
4. Karimova N. "Ona tili darslarida ta'limiy diktantlardan foydalanish metodikasi". "Pedagogik izlanishlar" jurnali, 2021, №2.